

УДК 343.102

А.Д. МАРУШЕВ, канд. юрид. наук, доц.,
 Національний університет «Юридичної академії
 України імені Ярослава Мудрого»

ПРИНЦИПИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З СПЕЦІАЛІСТАМИ- ЕКОНОМІСТАМИ

Ключові слова: взаємодія, слідчий, спеціаліст-економіст, принципи

Питання взаємодії слідчого з спеціалістами посідають важливе місце у загальній проблематиці взаємодії, оскільки в сучасних умовах діяльність по розслідуванню великої кількості господарських без тісної співпраці з фахівцями різних областей знань заздалегідь приречена на невдачу. Величезна кількість питань, що впливають перед слідчим із завдань розслідування дуже значного обсягу так званих економічних злочинів, що мають компоненти не тільки виявлення і розкриття, але й попередження, на жаль, залишається майже поза увагою науковців.

У науковій літературі багато вчених-криміналістів звертаються до розгляду як самого терміна «взаємодія», так і принципів, етапів, форм і видів такої діяльності. При цьому уважне вивчення робіт, опублікованих із проблем взаємодії, свідчить про те, що єдиного підходу до розуміння цієї діяльності в науці і дотепер не існує. Необхідно відмітити, що найбільш детальніше в криміналістичній літературі розглянути проблеми взаємодії слідчого з органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність та з експертами експертно-криміналістичних підрозділів [1, с.6–7].

На наш погляд, обґрунтованою є позиція авторів, які включають до системи взаємодії органи прокуратури, органи внутрішніх справ, органи Служби безпеки, деякі державні органи України (Національний банк, Міністерство фінансів, Державна митна служба, Фонд державного майна, Державна податкова адміністрація та ін.), а також експертні уста-

нови (або окремі експерти і спеціалісти), громадські формування по охороні громадського порядку [2, с.57–58].

На нашу думку, процес взаємодії між слідчим та спеціалістом-економістом треба розглядати в декількох аспектах. По-перше, це коли взаємодія між суб'єктами здійснюється на основі законодавчих актів (участь спеціаліста-економіста у слідчих діях). По-друге, це психологічний аспект суб'єктів взаємодії. Встановлення психологічного контакту слідчим з спеціалістом-економістом в процесі взаємодії дозволяє максимально використувати можливості, сили і засоби кожного з них, виключає елементи невинного дублювання, нерациональної витрати наявних сил і засобів, дозволяє за необхідності зосередити зусилля на найважливішому напрямку.

Недарма Г.А. Матусовський визначає, що взаємодію правоохоронних та інших державних органів і посадових осіб у процесі розкриття і розслідування злочинів треба розглядати як узгоджену діяльність різних ланок однієї або декількох організаційних систем, спрямовану на досягнення загальної мети з найменшими витратами сил, засобів і часу [3, с.219].

З точки зору криміналістики, взаємодія – це процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їх взаємозумовленість і зв'язок [4, с.42]. З цього витікає, що взаємодія – це процес організації і здійснення розслідування і запобігання окремим видам злочинів. Взаємодія між слідчим і спеціалістом-економістом як найбільш організована і ефективна форма боротьби правоохоронних органів зі злочинністю, характеризується деякими основними властивостями. У зв'язку з цим вона розглядається як вищий ступінь консолідації сил і засобів правоохоронних та контролюючих органів, наділених законом відповідними повноваженнями у різних сполученнях участі залежно від виду злочину, що розслідується, складності завдань, що вирішуються, необхідності використання відповідних засобів, прийомів та методів.

Наприклад, основна мета залучення спеціаліста – економіста до участі у слідчій дії, (а

саме – слідчого огляду) – це розширення практичних можливостей слідчого у виявленні, збиранні, закріпленні, вилученні й попередньому дослідженні бухгалтерських та облікових документів і вилучення ознак доказової й пошукової інформації, зазначеної у них.

Загальновизнано, що при організації взаємодії сторони повинні керуватися загальними положеннями (принципами). У юридичній літературі під правовими принципами розуміється сукупність ідей, на яких базуються численні елементи правової системи [5, с.96]. Стосовно до діяльності по виявленню, розкриттю й розслідуванню злочинів, на думку І.Ф. Герасимова, такими загальними положеннями є наступні: найсуворіше дотримання законності; плановість; швидкість, активність і широке застосування в ході розслідування науково-технічних засобів; обов'язкове залучення громадськості (правильне відношення до оцінки доказів); знання кожним учасником взаємодії повноважень і форм діяльності органів слідства й дізнання [6, с.7–8].

Ми згодні з В.Ю. Шепітько, що взаємодія в діяльності з розкриття і розслідування злочинів повинна носити конкретний характер, ґрунтуватися на законі і правильному сполученні форм і методів роботи та здійснюватися з дотриманням таких принципів:

- процесуальної самостійності слідчих і органів дізнання, невтручання в їх процесуальну діяльність;
- вимог законності;
- самостійності співробітників оперативно-розшукових підрозділів, слідчих і спеціалістів у виборі засобів при здійсненні узгоджених заходів;
- поділу компетенції між учасниками взаємодії;
- нерозголошення учасниками взаємодії даних процесуальної, оперативно-розшукової та іншої діяльності;
- узгодженості планування і виконання дій учасниками взаємодії, наявності обміну інформацією та ін. [7, с.194–195].

Наприклад, у процесі проведення ревізії за звернення слідчого взаємодія слідчого і реві-

зора, спеціаліста-економіста посідає, на нашу думку, центральне місце. Це викликано тим, що тільки взаємообумовлені дії зазначених осіб можуть привести до одержання необхідних результатів, виявлення усіх незаконних господарських операцій й встановленню винних осіб. Тісний контакт повинен бути встановлений із самого початку проведення документальної ревізії. Ревізор у процесі взаємодії зі слідчим, насамперед, одержує кваліфіковане роз'яснення завдання і питань, поставлених на вирішення. Процес проведення ревізії в таких випадках забезпечується необхідними для цього документами.

Необхідним елементом у взаємодії між слідчим і спеціалістом є інформаційне забезпечення, як в процесі проведення фінансової інспекції, так і в процесі інших слідчих, до яких залучається спеціаліст-економіст. Це означає, що між слідчим і спеціалістом повинен бути забезпечений контакт в обміні необхідною інформацією. Спеціаліст-економіст при аналізі документів одержує інформацію про можливі способи вчинення економічних злочинів, а також про ті підприємства, приватних підприємців, з якими господарчий суб'єкт, що перевіряється, вступав у економічні стосунки. Така інформація може бути надана слідчому ще до повного закінчення проведення документальної перевірки. Це сприяє своєчасному плануванню і проведенню слідчих дій, оперативно-розшукових заходів, а також дій організаційного характеру з метою одержання нових доказів про злочинну діяльність, виявлення фактів учинення злочину, вилучення необхідних документів, перевірки діяльності господарчого суб'єкта по документах інших підприємств.

Отже, аналіз наукової літератури дозволяє виділити наступні принципи взаємодії слідчого з спеціалістом-економістом та іншими учасниками досудового слідства в процесі розслідування злочинів:

1. Дотримання законності в процесі розслідування кримінальних справ учасниками взаємодії. Взаємодія слідчого з спеціалістом-економістом слідства повинне ґрунтуватися

на строгому дотриманні й виконанні вказівок закону особливо, положенням кримінально-процесуального закону, а також інших нормативних актів. Вимога дотримання законності в питаннях взаємодії не допускає відступів від даного принципу, незважаючи на термінову та практичну необхідність проведення слідчої дії або оперативно-розшукового заходу.

2. Дотримання конституційних прав і свобод громадян залучених у процес досудового слідства. В процесі взаємодії слідчий повинен особливо дбати за недоторканістю законних прав і свобод громадян, незважаючи на його процесуальне становище (обвинувачений, підозрюваний, захисник, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та їхні представники, свідок, спеціаліст, експерт тощо).

3. Дотримання кожним учасником взаємодії строго в межах своєї компетенції. Недопустимо змішування слідчої та іншої діяльності, за умови строгого дотримання підслідності. Дотримання цього принципу забезпечується чіткою правовою регламентацією діяльності слідчого і спеціаліста-економіста, контролем з боку керівників органів слідства й дізнання, прокурорським наглядом.

4. Дотримання комплексності використання засобів слідчим і спеціалістом-економістом при здійсненні узгодженої діяльності. У процесі розкриття й розслідування злочинів нерідко виникають певні труднощі, вирішити які тільки процесуальними методами неможливо.

5. Процесуальна самостійність і організуюча роль слідчого в прийнятті рішень, за винятком випадків, передбачених кримінально-процесуальним законодавством. Даний принцип взаємодії слідчого з спеціалістом-економістом прямо закріплений у кримінально-процесуальному законодавстві, де зафіксовано, що слідчий всі рішення про напрямок розслідування, проведені слідчих дій приймає самостійно й несе повну відповідальність за їх законне й своєчасне проведення. Організуюча роль слідчого у взаємодії, його процесуальна самостійність – невід'ємні елементи процесуального положення слідчого, зумовленого його функцією в кримінальному судочинстві й

разом із тим одна з умов, які забезпечують всебічність та об'єктивність розслідування. Слідчий несе особисту відповідальність за повноту, всебічність й об'єктивність дослідження обставин справи, якісне проведення слідчих дій.

6. Персональна відповідальність слідчого, керівників оперативно-розшукових підрозділів і начальників міліції суспільної безпеки за проведення й результати слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

7. Узгодженості планування і виконання слідчих дій і заходів дослідження документальних даних спеціалістом-економістом в процесі взаємодії. В процесі розслідування кримінальної справи завдання і мета взаємодії уточнюються й доповнюються, може виникнути потреба змінити коло взаємодіючих суб'єктів, залучити інших спеціалістів або інші засоби. Спільне планування полягає в тому, що спочатку слідчий аналізує наявні в справі відомості, визначає завдання, які вимагають спільної діяльності та конкретних виконавців.

8. Безперервність взаємодії в діяльності по розкриттю й розслідуванню злочинів. Застосування вказаного принципу будується на безперервній взаємодії слідчого й залучених спеціалістів (особливо в процесі проведення фінансової інспекції).

9. Нерозголошення учасниками взаємодії даних процесуальної, оперативно-розшукової та іншої діяльності. Вимога нерозголошення даних досудового слідства та оперативних відомостей, будучи однією з умов успішного здійснення пізнавальної діяльності по встановленню обставин учиненого злочину є одним з принципів положень. Таємниця слідства, як обґрунтовано зазначає А.М. Ларін, це важлива умова виявлення доказів у тому вигляді, у якому вони є, без змін. Злочинці та пов'язані з ними особи не повинні знати про плани, джерела та межі поінформованості слідчого [8, с.49–50]. Передчасне розголошення може дозволити винним уникнути відповідальності або скомпрометувати добропорядних громадян, якщо стосовно них слідчий, одержав недостовірні відомості, що їх ганьблять.

Отже, підбиваючи підсумок викладеному, вважаємо за необхідне відзначити, що в діяльності правоохоронних органів взаємодія між слідчим і спеціалістом-економістом виникає задовго до порушення кримінальної справи, у ході проведення перевірочних та оперативно-розшукових заходів, здійснюється із залученням не тільки спеціалістів-економістів, а також співробітників інших контролюючих органів, громадськості. Взаємодія суб'єктів повинна відбуватися в умовах взаємної відповідальності усіх учасників за обсяг і якість виконуваних ними дій. Процес взаємодії між учасниками обов'язково повинен будуватися на перерахованих принципах для досягнення спільної мети або вирішенню окремих завдань виникаючих на досудовому слідстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тертышник В. М. Тайное становится явным: взаимодействие следователя, оперативного работника и эксперта-криминалиста при раскрытии и расследовании преступлений : учеб. пособ. / Тертышник В. М., Слинко С. В. – Х. : ИКФ «Гриф», 1997. – 68 с.
2. Матусовский Г. А., Сущенко В. Н. Организация работы аппаратов дознания и пред-

варительного следствия органов внутренних дел : учеб. пособие / Матусовский Г. А., Сущенко В. Н. – Х. : Юрид. ин-т, 1983. – 284 с.

3. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ : монография / Матусовский Г. А. – Харьков : Консум, 1999. – 480 с.

4. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / Шепітько В. Ю. ; за ред. акад. НАН України В. Я. Тація. – Х. : Право, 2001. – 560 с.

5. Бабаев В. К. Правовая система общества. Общая теория права : курс лекций / Бабаев В. К. – Н. Новгород, 1993. – 283 с.

6. Герасимов П. Ф. Взаимодействие органов предварительного следствия и дознания при расследовании особо опасных преступлений : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / Герасимов П. Ф. – Свердловск, 1966. – 16 с.

7. Настільна книга слідчого: Наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. та ін. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – С. 194–195.

8. Ларин А. М. Работа следователя с доказательствами / Ларин А. М. – М., 1966. – 149 с.

Марушев А. Д. Принципи взаємодії слідчого з спеціалістами-економістами / А. Д. Марушев // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 662–665 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13madzce.pdf>

Розглянуто поняття й принципи загальної теорії криміналістичної взаємодії. Запропоновані підстави класифікації принципів взаємодії слідчого з спеціалістом-економістом.

Марушев А.Д. Принципы взаимодействия следователя со специалистами-экономистами

Рассмотрены понятие и принципы общей теории криминалистического взаимодействия. Предложены основания классификации принципов взаимодействия между следователем и специалистом-экономистом.

Marushev A.D. The Principles of Cooperation Investigator with Specialist Economists

Consider the concept and principles of the general theory of forensic cooperation. It was proposed based on the classification principles of interaction between the investigator and the specialist-economist.